

Тақризи

роҳбари илмӣ ба диссертатсияи Абдукаримзода Қобилҷон Абдукарим дар мавзуи «Таъсири шароитҳои гуногуни иқлимӣ ба нишондиҳандаҳои физиологӣю биокимиёвӣ ва маҳсулнокии навъҳои офтобпараст (*Heliantus annuus* L.)» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои биологӣ аз рӯи ихтисоси 1.5.12. Физиология ва биохимияи растаниҳо

Шароити иқлимӣ минтақаҳои парвариш, инчунин тафовутҳои навъии офтобпараст таъсири назаррас ба раванди ташаккул ва рушди киштзори ин зироат мерасонанд. Дар ин замина, яке аз омилҳои муҳимтарин, ки сатҳи ҳосилнокиро муайян месозад, таносуби унсурҳои майдони кишт ва андозаи сатҳи барғҳои растанӣ ба ҳисоб меравад.

Реҷаи радиатсионӣ дар минтақаҳои ҷанубии Тоҷикистон, нисбат ба дигар вилоятҳои мамлакат, дорои як қатор хусусиятҳои махсус мебошад. Дар ин ҷо тавозуни радиатсионӣ ҳамеша мусбат буда, ба арзишҳои баландтарин мерасад. Ба ҳисоби миёна, ҳаҷми солонаи энергияи офтобӣ, ки ба сатҳи замин мерасад, дар водии Вахш 159 ккал/см², дар водии Ҳисор -151 ккал/см² ва дар минтақаи Кӯлоб - 155 ккал/см²-ро ташкил медиҳад. Аз ин миқдор радиатсияи фотосинтетикӣ фаъл (РФФ) мутаносибан ба 71,4; 72,5 ва 75,4 ккал/см² баробар мебошад.

Масоили ташаккули массаи биологӣю узвҳои рӯизаминии растаниҳо ва сатҳи ассимилятсионӣ дар аксари зироатҳои кишоварзӣ ба таври кофӣ омӯхта шудаанд. Бо вуҷуди ин, механизмҳои физиологӣю ҳосилхезии биологӣю офтобпараст дар Тоҷикистон, махсусан навъҳои равшандиҳандаи баландҳосили он, ҳанӯз ҳам кам таҳқиқ шудаанд. Олимон Пимахин В.Ф., Лекарев В.М., Соловев П.Н. ва дигарон қайд карданд, ки дар ҳудуди мамлакат ин зироатро бештар дар минтақаҳои дорои захираҳои хуби гармӣ ҳамчун кишти такрорӣ барои силос истифода мебаранд. Дар натиҷа, то 200-300 сентнер/га массаи сабз ва то 30 сентнер/га дона ҳосил ба даст оварда мешавад.

Ғайр аз аҳамияти ғизогӣ, офтобпараст барои Тоҷикистон ҳамчун зироати равшанӣ низ нақши муҳиме дорад, зеро равшани бадастомадаи он аз сифати баланди ғизой бархурдор аст.

Чунин умумиятҳо боис бар он гардиданд, ки диссертант Абдукаримзода Қ.А. дар ин самт диссертатсияи алоҳидаи илмиро бо номи «Таъсири шароитҳои гуногуни иқлимӣ ба нишондиҳандаҳои физиологӣю биокимиёвӣ ва маҳсулнокии навъҳои офтобпараст (*Heliantus annuus* L.)» рӯи кор оварад.

Шиносоӣ бо маводи диссертатсионӣ, мазмуну мундариҷаи он, таҳлили адабиёти истифодашуда ишора бар он мекунад, ки дар пайи таҳқиқи мавзӯ диссертанти унвонҷӯй аз сарчашмаҳо, китобу асарҳои таълифкардаи ҳуди маорифпарварон бо забони асл ва дар тарҷумаҳо, асарҳои илмӣ-тадқиқотии олимони ватанию хориҷӣ хуб оғаҳӣ дошта, аз онҳо самаранок истифода бурдааст.

Дар қисмати муқаддимавии диссертатсия диссертант бо якчанд далел мубрамият ва аҳамияти илмии мавзуи интиҳобкардаашро нишон медиҳад. Дар қисмати дараҷаи омӯхта шудани мавзӯ бошад, диссертант мавқеи олимони ватанию хоричиро, ки ба мавзуи зикршуда даҳолат кардаанд, ба таври мушаххасу нишонрас нишон медиҳад ва самти таҳқиқоташро дақиқ мегардонад.

Мақсади таҳқиқот аз омӯзиши чараёни мубодилаи об, маҳсулнокии фотосинтетикӣ ва ташаккулёбии анбӯҳи биологии умумии растанӣ ва гирифтани ҳосили баланди хоҷагидории навъҳои серравғани зироати офтобпараст дар минтақаҳои гуногуни экологии Ҷануби Тоҷикистон ба шумор меравад. Аз ин рӯ, ба муҳаққиқ муяссар гаштааст, ки ҳангоми таҳияи диссертатсия вобаста ба вазифаҳои пешгузошта маводро ҷо ба ҷо гузошта, низомнокӣ, пайдарпайӣ ва мантиқи фикрро риоя намуда, ҳар як зербоб ва бобҳоро бо хулосаҳо асоснок намояд. Ҷамчунин диссертант объекту предмети тадқиқоташро муайян карда, асосҳои методологию назариявии онро пешкаш намудааст. Сарчашмаҳои асосиро низ дар алоҳидагӣ дарҷ намудааст.

Навгониҳои диссертатсия дар чунин шакл пешкаш гардидаанд: Дар шароити минтақаҳои гуногуни экологии Тоҷикистони Марказӣ ва Ҷанубӣ бори нахуст хусусиятҳои физиологияю биокимиёвии навъҳои равшандиҳандаи офтобпараст таҳқиқ шудааст.

Дар таҳқиқот таъсири шароити минтақаҳои иқлимӣ, хусусан речаи ҳарорат ва намнокии ҳаво ба равандҳои маҳсулнокӣ ва фаъолияти фотосинтетикии растанӣ вобаста аз хусусиятҳои хоси навъҳои офтобпараст тасниф ва илман асоснок карда шудаанд.

Нақши омилҳои иқлимӣ дар ташаккулёбии ҳосилнокии биологӣ ва хоҷагидории навъҳои равшандиҳандаи офтобпараст зоҳир карда шудааст.

Маълумотҳои таҷрибавӣ оид ба таъсири омилҳои иқлимӣ ба маҳсулнокии биологӣ ва сифати дон ҷойгиркунии мақсадноки навъҳои равшандиҳандаи офтобпарастро дар минтақаҳои гуногуни дорои захираҳои зиёди ҳарорати мусбӣ ва намнокии кофии ҳаворо илман исбот менамоянд.

Нуқтаҳои асосии рисола дар маводҳои илмии нашрнамудаи муаллиф инъикос гардидаанд. Ногуфта намонад, рисола ба забони тоҷикӣ омода гардида, баҳри пешравии илми физиология саҳмгузор аст.

Дар таҳқиқотҳои ӯ таъсири шароити минтақаҳои иқлимӣ, хусусан речаи ҳарорат ва намнокии ҳаво ба гузариши раванди маҳсулнокӣ ва фаъолияти фотосинтетикии растанӣ вобаста аз хусусиятҳои хоси навъҳои серравғани офтобпараст тасниф ва илман асоснок карда шудаанд. Нақши омилҳои иқлимӣ дар ташаккулёбии ҳосилнокии биологӣ ва хоҷагии навъҳои серравғани офтобпараст ошкор карда шудааст. Маълумотҳои таҷрибавӣ оид ба таъсири омилҳои иқлимӣ ба маҳсулнокии биологӣ ва сифати дон ҷойгиркунии мақсадноки навъҳои серравғани офтобпарастро дар минтақаҳои гуногуни дорои захираҳои зиёди ҳарорати мусбӣ ва намнокии кофии ҳаворо илман исбот менамояд.

Тадқиқоти диссертатсионӣ дар 154 саҳифаи матни ҷопи компютерӣ ироа гардида, тибқи талаботи тартиб ва услуби илмӣ сохторбандӣ

шудааст: кор аз се боби асосӣ иборат буда, дар дохили онҳо 21 зербоб
чудо карда шудааст, ки пайдарҳамӣ ва мантиқии пешниҳоди маводро
таъмин менамояд. Барои возеҳият ва тасдиқи натиҷаҳо муаллиф аз 25
ҷадвал ва 12 маводи иловагии тасвирӣ (расмҳо) истифода бурдааст.
Илова бар ин, ба матни диссертатсия мулоҳизаҳо ва баҳсҳо, як замима ва
хулосаи ниҳой дохил карда шудаанд. Феҳристи адабиёт 154 манбаъро
дар бар мегирад, ки аз онҳо 56 адад ба осори муҳаққиқони хориҷӣ
тааллуқдоранд, ки ин густариши мавод ва хусусияти байналмилалӣ
таҳлили анҷомдодаро нишон медиҳад.

Муҳтавои дохили диссертатсия бо номи бобҳо ва унвони мавзӯ
мутобиқат менамояд. Диссертатсия дар доираи ихтисоси илмҳои
биологӣ, бахусус физиология ва биохимияи растаниҳо таҳия гардидааст.
Интишороти доғалаб дар 15 мақолаҳои илмӣ, аз он ҷумла 9-то дар
маҷаллаҳои ба номгӯи маҷаллаҳои бонуфузи илмӣ воридшуда, ки
мувофиқи талаботи ҚОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон
тавсия шудаанд, ба нашр расонда шудааст. Дар таҳия, таҳлил, муқоисаи
мавод ва хулосаҳо саҳми шахсии доғалаб ба мушоҳида мерасад.

Дар хулоса қайд карданам, ки Абдукаримзода Қобилҷон Абдукарим
корҳои илмӣ таҳқиқотиашро дар Институти ботаника, физиология ва
генетикаи растаниҳои АМИТ дар мавзӯи «Таъсири шароитҳои гуногуни
иқлимӣ ба нишондиҳандаҳои физиологияи биокимиёвӣ ва маҳсулнокии
навҳои офтобпараст (*Heliantus annuus L.*)» барои дарёфти дараҷаи
илмии номзоди илмҳои биологӣ аз рӯи ихтисоси 1.5.2. Физиология ва
биохимияи растаниҳо мебошад.

Доктори илмҳои биологӣ,
профессори кафедраи физиологияи
растаниҳои Донишгоҳи миллии
Тоҷикистон

Эргашев Абдуллоҷон

E-mail: ergash42@mail.ru Суроға:

734025, Ҷ. Т. ш. Душанбе,

кӯчаи Буни Ҳисорак, бинои 16. Тел: 926076627

Имзои А. Эргашев-ро тасдиқ менамоям
Сардори раёсати кадрҳо ва корҳои махсуси
Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Шодихонзода Э.Ш.

15.10.2025